

УДК: 94(477.64):627.8.08«1930/1940»

DOI: 10.26661/swfh-2019-52-025

Написання історії фабрик та заводів в УСРР: приклад Дніпрогесу (1930-ті рр.)

О. М. Клименко

Національний університет «Києво-Могилянська академія»

klymenkooksana@ukr.net

Ключові слова: вечори спогадів, Дніпрогес, історія, «нова людина», пам'ять, робітники, фабрики.

У статті охарактеризовано кампанію з написання історії Дніпрогесу, що проводилася у 1930-х рр. і була частиною загальносоюзного проекту, присвяченого створенню радянської історії фабрик та заводів. Проаналізовано діяльність місцевої редакції, що займалася написанням історії гідроелектростанції, і основним джерелом інформації про будівництво Дніпрогесу використовувала спогади робітників. На основі архівних матеріалів окреслено способи збирання спогадів дніпробудівців: вечори спогадів, індивідуальні бесіди членів редакції з робітниками, написання автобіографій дніпробудівцями. Основну увагу зосереджено на засобах, що використовувалися задля конструювання пам'яті «нової людини» під час організації та проведення вечорів спогадів.

Writing the History of Factories and Plants in the Ukrainian SSR: The Case of DniproHES (1930s)

O. Klymenko

National University of «Kyiv-Mohyla Academy»

Key words: «evenings of memories», DniproHES, history, New Soviet Man, workers, memory, factories.

The article describes a campaign of writing the history of the Dnieper Hydroelectric Station (DniproHES), which was held in the 1930s during the first and the second five-year plans. It was a part of the all-union project devoted to the constructing the Soviet history of factories and other industrial facilities. This campaign was organized by the State Commission on the history of factories and plants. The Soviet writers and workers were announced as the main authors of the history of factories and plants. The objectives of this campaign were demonstrating the success of the «socialist building» and the educating of the New Soviet Man (a person who believes in the revolutionary ideals, actively works and studies). The Soviet propaganda proclaimed DniproHES the «world industrial giant» and an important industrial center not only in Ukraine but also in the whole Soviet Union. Therefore, the writing of its history was one of the top priorities in the Ukrainian SSR.

The article analyzes the activities of the local editorial staff, who wrote the history of the hydroelectric power station. Workers' memoirs supposed to be used by the local editors as the main source of information about the building of DniproHES. By using the archival materials, the mechanism of how the commission work was reconstructed: from collecting memoirs to writing texts of the history of DniproHES. It also presents methods of gathering DniproHES-workers' memoirs: so called «evenings of memories», individual conversations of members of the editorial staff with the workers, workers' autobiographies. The article determines the main methods which were used during the holding of «evenings of memories» to construct the memory of the New Soviet Man. The article presents the announcement of organization of the «evenings of memories» that contained lists of issues that had to be discussed. The preparation of such letters demonstrates the attempts of the commission to teach workers to represent correctly not only their past, but also their present life: above all to tell stories about their work and the heroes of the «socialist building». The texts of the history of the DniproHES, which were prepared by writers in the 1930s, were not completed at that time.

У 1930-х впроваджувалися різноманітні тоталітарні практики в СРСР, зокрема, і ті, що спрямовувались на конструювання нової, радянської історії. Однією з таких масштабних загальнодержавних проектів стала кампанія з написання історії фабрик та заводів, що була зініційована у 1931 р. пролетарським письменником Максимом Горьким та проводилася під керівництвом однойменної комісії, яка мала широку мережу: Головна редакція при ЦК ВКП(б), республіканські (Всеукраїнська редакція «Історія фабрик і заводів»), місцеві, заводські. Всеукраїнська редакція була створена у 1932 р. і до її складу ввійшли В. Строганов, В. Чернявський, О. Бойченко, І. Микитенко, І. Кириленко, С. Щупак та інші [1, с. 38]. Очолив комісію голова ВУСПС М. Чувирін, член політбюро ЦК КП(б)У [2, с. 21]. Особливість цієї кампанії полягала в тому, що авторами «історичних нарисів» проголошувалися передовсім робітники та літератори. Всеукраїнською редакцією було підготовлено перелік промислових об'єктів УСРР, чия історія мала бути написана першочергово: ХПЗ (Харківський паровозобудівний завод), шахта імені Леніна в Кадіївці, Завод імені Петровського (Дніпропетровський металургійний завод ім. Петровського), Дніпрогес, Горлівка (Горлівський шахтний район), Сталіно (Сталінський металургійний завод) [3, с. 4-5]. Тож до цього списку була включена і Дніпровська гідроелектростанція (далі – Дніпрогес). У засобах радянської пропаганди ця гідроелектростанція характеризується як «світовий промисловий гігант», «гордість першої п'ятирічки». Її будівництво відбувалося у 1927-1939 рр., перший гідроагрегат був введений в дію у 1932 р. Основою кампанії з написання історії Дніпрогесу стало збирання/конструювання спогадів робітників, що працювали на будівництві, спеціально створеною місцевою редакцією (інша назва – редкомісія). На основі зібраних споминів літератори мали написати історію будівництва радянського «промислового гіганта».

Кампанію з написання історії фабрик та заводів (далі – ІФЗ), що відбувалася у 1930-х рр., розглядали радянські дослідники: Л. Зак, Л. Іокар, Р. Окунєва, М. Розанов, Б. Шабалін та багатьма іншими [4]. Про ІФЗ в УСРР писали у своїх роботах О. Кравець, Є. Скляренко, Л. Євселевський та інші [5]. У 1990-х – 2000-х рр. питання ІФЗ підіймалося, зокрема, С. Журавльовим, С. Коткіним, К. Кларк, Є. Добренком, М. Баліною [6]. Натомість, питання конструювання історії Дніпрогесу детально не розглядалося. Хоча про будівництво гідроелектростанції писали у своїх розвідках В. Ткаченко [7], О. Ігнатуша [8], Е. Расвейлер [9],

А. Вакшина [10], А. Зелена [11]. Образ Дніпрогесу у кіно, літературі та фотографіях 1930-х рр. представлено на сторінках дослідження Ніколаса Купенського [12]. Кампанія написання історії гідроелектростанції підіймається у статті запорізької дослідниці Г. Нагорної, присвяченої життю і творчому шляху В. Юрезанського, члена місцевої редакції, що писала історію будівництва гідроелектростанції [13]. Будівництво Дніпрогесу також представлено на сторінках опублікованих джерел, а саме – спогадах дніпробудівця Бориса Вейде, що були видані у 2012 р. [14]. Про ці спогади писали у своїх розвідках Н. Швайба (упорядник видання спогадів Вейде) [15] та І. Колесник [16]. Для нашого дослідження буде використано матеріали Державного архіву Запорізької області щодо діяльності місцевої редакції, завданням якої було написання історії Дніпрогесу.

Тож ціллю статті є проаналізувати першу масштабну радянську кампанію з написання історії фабрик та заводів на конкретному прикладі, Дніпрогесі. Розгляд чітко визначеного кейсу дозволить продемонструвати як збиралися спогади робітників, що мали стати основним джерелом для написання історії гідроелектростанції, та яким чином ці практики впливали на конструювання пам'яті «нової людини», яка мала вчитися вірити у комуністичні ідеали та брати активну участь у соціалістичному будівництві.

Збирання спогадів робітників про будівництво Дніпрогесу розпочалося не відразу з оголошення кампанії написання ІФЗ, а відбувалося у 1933-1934 рр. Організація вечорів спогадів, індивідуальних бесід членів місцевої комісії з робітниками, письмові звернення комісії написати спогади стали основними способами збору свідчень дніпробудівців. Проведення вечорів спогадів та індивідуальних бесід стенографувалися. Кількість учасників могла становити від 8 до 30 осіб.

Завданням вечорів спогадів було не просто зібрати у робітників інформацію про будівництво, але й стимулювати їх до подальших звершень:

«Сами вечера воспоминаний, как и вся политическая работа должны определенным образом организовывать наши рабочие массы на дальнейшее повышение трудовой активности, повышение социалистического соревнования и улучшения качества работы по эксплуатации станции, чтобы наши воспоминания о бывших героических днях служили средством для мобилизации, для дальнейшего улучшения показателей работы по нашему предприятию» [17, арк. 15] (Цитати з джерел подано мовою оригіналу – примітка Клименко О.М.).

Організаторами вечорів спогадів про будівництво гідроелектростанції були представники місцевої комісії, що займалась написанням історії Дніпрогесу: Я. Баш (справжнє прізвище Башмак), який у 1928-1931 рр. працював на будівництві гідроелектростанції і в місцевій газеті «Пролетар Дніпробуду», В. Кузьмич, В. Юрезанський, кореспондент газети «Известия» (справжнє прізвище Нос), та інші [18, с. 114]. Вечори спогадів про Дніпрогес здебільшого проводились тематично: присвячувались будівництву шлюзу, лінії передач, греблі тощо. Значну увагу приділяли підготовці самого вечора. Провівши пошук потенційних учасників, редакція, що займалась написанням історії Дніпрогесу, поширювала інформацію про організацію цього заходу: розповсюджувались невеличкі листівки-повідомлення, а також надсилались персональні запрошення взяти участь у вечорі спогадів (деякі містили детальний перелік питань, що будуть розглядатися на вечорі, а в деяких вказувались лише місце та час проведення заходу) [19, арк. 122].

Одна з перших листівок-повідомлень, що була надрукована 21 липня 1932 р. виїзною редакцією місцевої газети «Пролетар Дніпробуду», повідомляла про організацію вечора спогадів про будівництво гідроелектростанції [20, арк. 23]. Учасники вечора мали розповісти історію будівництва гідроелектростанції у 1929-1931 рр. Листівка-повідомлення була надрукована у кількості аж 150 примірників. Тож організатори прагнули залучити до участі у заході якомога більшу кількість людей.

Перелік питань, представлених у цій листівці, демонструє, наскільки широкою була тематика заходу. Більшість з них присвячена технічним моментам, проте були й ті, що стосувались виховання «нової людини» (соцзмагання, боротьба зі шкідництвом, кращі ударники тощо) та іноземних спеціалістів, які працювали на будівництві Дніпрогесу. Основним завданням такого типу оголошень було використання його як конспекту питань, щоб учасники попередньо могли спланувати, що розповідати. Водночас, детальний перелік питань мів допомогти організатору й учасникам вечора спогадів протягом самого заходу.

Окрім публічних запрошень були й такі, що розроблялося для завчасно підібраної групи робітників: у запрошенні залишалось місце, куди вписувалось від руки прізвище робітника. Наприклад, формат запрошення, що було надруковане у друкарні газети «Пролетар Дніпробуду» тиражем 50 примірників був подібний до агітки, що закликала робітника прийти на вечір спогадів:

«Нам известно, что ты любишь Днепрострой, ибо ты строил его, возводил ударным трудом – поэтому запомни: 11 декабря в 7 часов вечера, в столовой №3 состоится ВЕЧЕР ВОСПОМИНАНИЙ работников Днепростроя, соорудивших плотину. На вечер приглашаются все активисты плотины» [21, арк. 127] (Шрифт та виділення жирним відображено як у документі – примітка Клименко О.М.).

У запрошенні, як і у вищезазначеній листівці-повідомленні, також містився перелік питань для обговорення, однак робився чіткий наголос на тому, що необхідно розповідати про «героїв будівництва»:

«Ты поможешь нам выявить в первую очередь людей – героев стройки: партийцев, комсомольцев, ударников, активистов – руководимых нашей генеральной ленинской партией во главе с тов. СТАЛИНЫМ. Запомни товарищ – В ИСТОРИИ ДНЕПРОСТРОЯ НАС ИНТЕРЕСУЮТ ЛЮДИ – поэтому приготовься и Расскажи нам кратко свою жизнь, как ты прибыл на Днепрострой, как ты вступил в ВКП(б), комсомол – если ты партиец. Расскажи самый интересный случай из жизни твоего коллектива, твоей бригады и твоей личной жизни» [22, арк. 127].

Таким чином, вечір спогадів мав бути пронизаний ностальгією за нещодавнім минулим і в спогадах мали возвеличуватись герої будівництва, Сталін та «світовий гігант» – Дніпрогес. Крім того, завдяки виділенню шрифтом та черговим нагадуванням, у цьому уривку був зроблений наголос на тому, що оповідач має говорити передовсім про людей, про себе – і загалом про колективну працю.

Близькими до вечорів спогадів були індивідуальні бесіди, які члени редакції проводили з робітниками. Для їх організації не потрібно було спеціальних оголошень, тому підготовка до них не відображена у джерелах. На індивідуальних бесідах підіймалися ті ж питання, що і на вечорах спогадів, хоча більш детально могло розглядалось питання про роботу конкретного робітника, з яким відбувалася розмова [23, арк. 10-16], [24, арк. 56-84].

Ще одним способом збирання спогадів було надсилання робітникам персональних запитів написати свою автобіографію та спогади про будівництво Дніпрогесу [25, арк. 116]. Такі запити зазвичай були досить стандартизовані і загальні, хоча інколи могли містити прохання детально описати конкретний випадок з життя дніпробудівця, передовсім його роботу, на будівництві Дніпрогесу. Інколи комісія зверталась по кілька разів до однієї й тієї ж людини із проханням написати спогади. В одному випадку це могли бути

прохання у відповідь на отриманий матеріал, щоб робітник ще щось дописав чи уточнив [26, арк. 110]. Часом повторні звернення надсилались, якщо редакція не отримувала відповіді на перше прохання [27, арк. 46].

Зібрана інформація про будівництво Дніпрогесу мала використовуватись членами редкомісії для написання збірника з історії гідроелектростанції. Нам вдалося знайти рукописи деяких авторів і відгуки на їхні твори, написані у 1934 р. професійними літераторами, членами вищих комісій, передовсім Всеукраїнської редакції «Історії заводів», та робітниками, які очолювали певні будівельні роботи чи бригади. Ці відгуки важливі тим, що демонструють, як авторам вдавалося написати історію «правильно», «по-більшовицьки», і водночас, яких «помилко» вони все-таки припустилися. Самі ж твори з історії Дніпрогесу написані не як строгий хронологічний перелік подій, а в художньому стилі. І це зрозуміло, адже писали письменники.

Відгуки на рукописи були різними: і схвальними, і такими, що містили чимало критики. Найбільш поширене зауваження до авторів стосувалось стилю написання. Наприклад, останнє приписувалося Дончаку, який під час збирання матеріалів на вечорах спогадів найбільше концентрувався на технічних деталях, пишучи історію будівництва шлюзу. Йому радили зробити мову викладу менш монотонною, більш емоційною, не схожою на шаблонний офіційний стиль, притаманний для газет тощо [28, арк. 10]. Натомість, глава Юрезанського про Дніпровські пороги часів Петра I та Катерина II, навпаки, була названа такою, що читається з неймовірним інтересом, хоча йому теж рекомендувалося вставляти репліки, які би робили мову викладу «більш живою» [29, арк. 18]. Зважаючи на тему, Юрезанському мало би бути легше писати, ніж іншим членам місцевої комісії, оскільки джерелами, якими він послуговувався у своїй роботі, були не усні свідчення, а архівні матеріали. Водночас, часте використання цитат з офіційних документів, за твердженням рецензента, призвело до того, що автор промовляє у своєму тексті мовою документів того часу, про який пише [30, арк. 18].

Загалом відгуки на рукописи Юрезанського, Дончака і Башмака були схвальними, хоча і містили низку побажань, порад, як зробити тексти кращими. Натомість, зовсім інша справа була з рукописом Кузьмича про будівництво греблі: його робота зазнала нищівної критики [31, арк. 20-33]. Основний закид до роботи Кузьмича – перекручування фактів, передовсім щодо роботи партійних

керівників, що працювали на будівництві Дніпрогесу [32, арк. 20]. У подальшому, текст Кузьмича не був перероблений чи опублікований.

На відміну від роботи Кузьмича, рукописи Юрезанського, Башмака та Дончака були опубліковані у Харкові в 1934 р. російською мовою та в 1935 р. українською мовою. Книга мала назву «З історії Дніпрогесу (уривки)» [33]. Окрім вказаних авторів, до другого видання також увійшов уривок про інженерів, які опановували техніку та нові методи виробництва у Франції, написаний письменницею М. Марич [34, с. 92-98].

Окрім вказівки у назві книги, про те, що це лише уривки, у другому виданні на першій сторінці також вказувалось, що цю публікацію видано для залучення мас у редагуванні уривків з історії Дніпрогесу:

«Ці уривки ні в якому разі не можна розглядати, як закінчену історію, а лише як зразки тої роботи, яка зроблена авторами і яка має дати уявлення про літературні прийоми авторів, про їх підхід до висвітлення історичних фактів, достовірності цих фактів, правильності висвітлення окремих постатей та подій» [35, с. 2].

Писати свої враження та зауваження на адресу Всеукраїнської редакції «Історії заводів» закликали робітників, старих більшовиків, істориків та літераторів. Формат спілкування з читачами пропонувався наприкінці книги: дати відповідь на наступні запитання:

1. «Чи подобається тобі мова та спосіб літературного прийому автора, чи цікаво читається?
2. Що ти можеш сказати про достовірність описаних тут подій та постатей їх учасників?
3. Що ти можеш сказати про ці уривки?» [36, с. 99].

Більше робіт з історії Дніпрогесу у 1930-х рр. місцева комісія не опублікувала. У 1938 р. текст Юрезанського про історію Запоріжжя був вміщений до верстки «Українського збірника з історії заводів», що наразі зберігається у Державному архіві Російської Федерації [37, л. 125-159]. Кампанія з написання історії фабрик та заводів остаточно припиняється у роки Великого терору.

У післявоєнне десятиліття видавалися художні твори Башмака (вже під псевдонімом Баш), де сюжет розгортався на Дніпрогесі («Гарячі почуття», 1963). Також художні твори про Дніпрогес писав Юрезанський, зокрема, тема будівництва представлена ним у творі «Підкорення ріки» (1946 р.). У 1970 р. в Дніпропетровську було видано його книгу «Дніпрогес» накладом 4200 примірників [38]. Вона складалася з двох глав («Історія проектів» та «Гребля»), які він писав для збірника

з історії гідроелектростанції у 1930-х рр. Коротку історію написання цих творів та автобіографію Юрезанського для цієї публікації написав Яків Баш [39, с. 7-14]. Також, уривки про історію будівництва Дніпрогесу, написані Юрезанським видавались у 1970-х рр. в запорізькій пресі [40]. Рукописи інших членів редкомісії, що займалась написанням історії Дніпрогесу, не були опубліковані.

Таким чином, завданням кампанії з написання історії Дніпрогесу, що мала базуватись на свідченнях робітників, була не лише підготовка «історичного нариса» про будівництво «світового гіганта», але й конструювання пам'яті «нової

людини». Адже практики, що застосовувались місцевою комісією для збирання свідчень дніпробудівців, передовсім проведення вечорів спогадів, свідчать про навчання робітників зосереджувати свою увагу на «потрібних» питаннях, та засвоювати «правильну» риторику викладу своїх оповідей, де героями мали поставати активні учасники соціалістичного будівництва. До того ж, як демонструють тексти з історії Дніпрогесу, «правила» репрезентації радянського минулого і теперішнього (підкреслення успіхів соціалістичного будівництва) вчилися опановувати не лише робітники, але й літератори, які займались написанням історії фабрик та заводів в УСРР.

Джерела та література

1. Кравець О.М. Книга з історії фабрик та заводів Радянської України (1921-1980). – Київ: Наукова думка, 1982. – 200 с.
2. Складенко Е.М. История фабрик и заводов Украинской ССР. Историография проблемы. – Киев: Наукова думка, 1986. – 136 с.
3. Інструкція Всеукраїнської редакції «Історія фабрик і заводів». – Х, 1932. – 8 с.
4. Зак Л.М. Большое и важное дело // Наш современник. – 1957. – №1. – С. 308-330; Иокар Л. Живые традиции (История фабрик и заводов): Вступительная статья // Вопросы литературы. – 1957. – №7. – С. 103-115; Окунева Р. Вопросы источниковедения в методических материалах Главной редакции «Истории фабрик и заводов» (1930-е г.). – Труды Московского государственного историко-архивного института, 1963. – Т. 17. – С. 109-136; Розанов М. Возобновить работу по «Истории фабрик и заводов» // Партийная жизнь. – 1956. – №22. – С. 65-67; Шабалин Б.И. Забытый участок советской литературы // Ленинградский альманах. – 1956. – №11. – С. 350-356.
5. Кравець О.М. Книга з історії фабрик та заводів Радянської України (1921-1980). – Київ: Наукова думка, 1982. – 200 с.; Складенко Е.М. История фабрик и заводов Украинской ССР. Историография проблемы. – Киев: Наукова думка, 1986. – 136 с.; Євселевський Л.І. Діяльність Всеукраїнської редакції «Історії фабрик і заводів» // Український історичний журнал, 1976. – №6. – С. 84-87; Євселевський Л.І. Матеріали Всеукраїнської редакції «Історії фабрик і заводів» як історичне джерело // Архіви України. – 1979. – №5. – С. 48-50.
6. Журавлев С.В. Феномен «Истории фабрик и заводов»: горьковское начинание в контексте эпохи 1930-х годов. – М.: ИРИ РАН, 1997. – 215 с.; Kotkin S. Magnetic mountain: Stalinism as a civilization. – Berkely, Calif.: Univ. Of California Press, 1998. – 639 p.; Clark K. «The History of the Factories» as a Factory of History: a Case Study on the Role of Soviet Literature in Subject Formation / in Hellbeck J., Heller K. (Eds.). Autobiographical practices in Russia. – Gottingen: V&R unipress, 2004. – P. 251-278.; Добренко Е. Политэкономия соцреализма. – М.: Новое литературное обозрение 2007. – 266-279 с.; Балина М. «Какой-то непроявленный жанр»: мемуары в литературе соцреализма / Советское богатство: Статьи о культуре, литературе и кино. К 60-летию Ханса Гюнтера / Под ред. М. Балиной, Е. Добренко, Ю. Мурашова. – СПб.: Академический проект, 2002. – С. 241-258.
7. Ткаченко В.Г. Побут будівельників запорізького індустріального комплексу (кін. 20-х – поч. 30-х рр. XX ст.) // Наукові праці історичного факультету Запорізького державного університету. – Запоріжжя, 2004. – Вип. ХVIII. – С. 197-204; Ткаченко В.Г. Будівництво «Великого Запоріжжя» в 20-30-ті роки XX століття // Наукові праці історичного факультету Запорізького державного університету. – Запоріжжя, 2003. – Вип. ХVI. – С. 221-225;
8. Ігнатуша О.М. Американське представництво на Дніпробуді. Документи і матеріали // Записки науково-дослідної лабораторії історії Південної України Запорізького державного університету: Південна Україна XX ст. – Вип. 1. – Запоріжжя, РА «Тандем-У», 1998. – С. 47-79; Ігнатуша О.О. Американська консультація на Дніпробуді 1927-1933 рр. // Історичні та політологічні дослідження: Науковий журнал. – Донецьк. – 2007. – №3-4. – С. 161-165; Ігнатуша О.О. Іноземні спеціалісти на будівництві Запорізького індустріального комплексу (20-30-ті роки XX ст.): дис. канд. іст. наук. 07.00.01. Ігнатуша Олександрович. – Запоріжжя, 2012. – 267 с.
9. Rasweiller A. D. The generation of the power: the history of Dneprostoi. – New York: Oxford University Press, 1988. – 247 p.
10. Вакшина А. Історія будівництва та реконструкції Дніпрогесу (20-ті рр. XX – початок ХХІ ст.) / Анастасія Вакшина // Молода наука : зб. праць аспірантів і студентів історичного факультету ЗНУ. – Запоріжжя: ЗНУ, 2010. – Вип.1. – С. 33-35.

11. Зелена А. Повсякденне життя будівельників Дніпробуду / Анна Зелена // Молода наука: зб. праць аспірантів і студентів історичного факультету ЗНУ. – Запоріжжя: ЗНУ, 2010. – Вип.1. – С.37-39.
12. Kupensky N. K. The Soviet Industrial Sublime: The Awe and Fear of Dneprostroy, 1927-1932 / A Dissertation Presented to the Faculty of the Graduate School Of Yale University in Candidacy for the Degree of Doctor of Philosophy. – 2017. – 337 p.
13. Нагорна Г.М. Володимир Юрезанський – літописець Дніпробуду // Краєзнавство. Запоріжжя. – 2017. – №3. – С. 114-117.
14. Вейде Б. Записки будівельника (1908-1935) / Упорядник Н.Швайба. – К., 2012. – 140 с.
15. Швайба Н.І. Від упорядника // Вейде Б. Записки будівельника (1908-1935) / Упорядник Н.Швайба. – К., 2012. – С. 3-5; Швайба Н.І. Борис Вейде і його час // Вейде Б. Записки будівельника (1908-1935) / Упорядник Н.Швайба. – К., 2012. – С. 6-27; Швайба Н.І. «Верные друзья – книги»: читацький простір дніпробудівця Бориса Вейде / Надія Швайба // Історія і культура Придніпров'я. Невідомі та маловідомі сторінки: Наук. щорічник. – Дніпропетровськ : Нац. Гірничий ун-т, 2011. – Вип.8. – С. 27-31.
16. Колесник І. Будівники Дніпробуду в записках Бориса Вейде // Молода наука: зб. праць аспірантів і студентів історичного факультету ЗНУ. – Запоріжжя, 2010. – Вип. 1. – С. 98-101.
17. Державний архів Запорізької області (далі – ДАЗО) – Ф. Р-995. – Оп. 28. – Спр. 44. – 169 арк.
18. Нагорна Г.М. Володимир Юрезанський – літописець Дніпробуду // Краєзнавство. Запоріжжя. – 2017. – №3. – С. 114-117.
19. ДАЗО. – Ф. 995. – Оп. 28. – Спр. 6. – 127 арк.
20. ДАЗО. – Ф. 995. – Оп. 28. – Спр. 2. – 60 арк.
21. ДАЗО. – Ф. 995. – Оп. 28. – Спр. 6. – 127 арк.
22. ДАЗО. – Ф. 995. – Оп. 28. – Спр. 6. – 127 арк.
23. ДАЗО. – Ф. 995. – Оп. 28. – Спр. 37. – 148 арк.
24. ДАЗО. – Ф. 995. – Оп. 28. – Спр. 38. – 167 арк.
25. ДАЗО. – Ф. 995. – Оп. 28. – Спр. 6. – 127 арк.
26. ДАЗО. – Ф. 995. – Оп. 28. – Спр. 6. – 127 арк.
27. ДАЗО. – Ф. 995. – Оп. 28. – Спр. 6. – 127 арк.
28. ДАЗО. – Ф. 995. – Оп. 28. – Спр. 14. – 33 арк.
29. ДАЗО. – Ф. 995. – Оп. 28. – Спр. 14. – 33 арк.
30. ДАЗО. – Ф. 995. – Оп. 28. – Спр. 14. – 33 арк.
31. ДАЗО. – Ф. 995. – Оп. 28. – Спр. 14. – 33 арк.
32. ДАЗО. – Ф. 995. – Оп. 28. – Спр. 14. – 33 арк.
33. Из истории ДГЭС им. Ленина. Пробные главы / Юрезанский В., Дончак В., Башмак Я. – Харьков, 1934. – 39 с.; 3 історії Дніпрогесу (уривки) / Юрезанський В., Башмак Я., Дончак, Марич М. – Х., 1935. – 98 с.
34. Марич М. За кордоном / 3 історії Дніпрогесу (уривки) / Юрезанський В., Башмак Я., Дончак, Марич М. – Харків, 1935. – С. 92-98.
35. 3 історії Дніпрогесу (уривки) / Юрезанський В., Башмак Я., Дончак В, Мадич М. – Харків, 1935. – С. 2.
36. 3 історії Дніпрогесу (уривки) / Юрезанський В., Башмак Я., Дончак В, Мадич М. – Харків, 1935. – С. 99.
37. ГАРФ. – Ф. Р-7952. – Оп.2. – Д. 151. – Л. 125-159.
38. Юрезанський В.Т. Дніпрогес. Документальна повість / Дніпропетровськ: Промінь, 1970. – 182 с.
39. Баш Я. Літописець Дніпробуду / Юрезанський В.Т. Дніпрогес. Документальна повість. - Дніпропетровськ: Промінь, 1970. – С. 7-14.
40. Юрезанский В. Страницы славной истории (Строительство Днепротгэс) // Индустриальное Запорожье. – 1965. – 16 июня. – С. 3; Юрезанский В. Страницы славной истории (Фрагменты из 2-й ч. рукописи о строительстве Днепротгэс «Плотина») // Индустриальное Запорожье. – 1965. – 27 августа. – С. 3; Юрезанський В. Тріумф: про будівництво Дніпрогесу // Комсомольське Запоріжжя. – 1967. – 2 липня. – С. 1-2.